

УДК 378.014.242:005.336.5:316.444.5

DOI <https://doi.org/10.32782/2410-2075-2022-15.4>

МІСЦЕ І РОЛЬ ПРОГРАМ ОБМІНУ В ПРОФЕСІЙНОМУ РОЗВИТКУ ВИКЛАДАЧІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

ФЕДИНА-ДАРМОХВАЛ ВОЛОДИМИРА СТЕПАНІВНА

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи

Львівський національний університет ім. І.Франка

Wolodymyra@yahoo.com

orcid.org/0000-0002-8663-0390

У статті ми звертаємо нашу увагу на роль програм обміну у професійному розвитку викладача закладу вищої освіти. Академічна мобільність є важливою як особистісного так і професійного розвитку викладача, оскільки ставить його в умови аналізу і вирішення життєвих ситуацій із позицій власної та іншої культури. Інтеграція вищої освіти України у світовий освітній простір і зумовлений цим розвиток міжнародного обміну людським капіталом потребують модернізації, у тому числі системи академічної мобільності в системі вищої освіти. Із кожним роком академічна мобільність розширює число учасників, як за рахунок вітчизняних, так і закордонних закладів вищої освіти. Участь викладачів у програмах академічної мобільності надає їм можливість підвищувати власну кваліфікацію, постійно професійно розвиватися, ознайомлюватися з методиками викладання в університетах за кордоном, розвивати особистий та професійний потенціал.

Ключові слова: академічна мобільність, форми академічної мобільності, програми обміну, професійний розвиток, міжкультурна співпраця.

Постановка проблеми. Академічна мобільність є однією із найважливіших сторін процесу інтеграції українських закладів вищої освіти, і науки в цілому, в міжнародний освітній простір. Це досить складний і багатоплановий процес просування, обміну науковим і культурним потенціалом, ресурсами, технологіями навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Висвітлення підходів до розуміння феномену професійної мобільності як об'єкта педагогічних досліджень, що набув своєї актуальності на початку ХХІ століття, а також проблеми формування професійної мобільності знаходимо у роботах Л. Амірової, О. Безпалько, Н. Брижак, Є. Іванченко, Т. Прохоренко, Л. Сушенцевої, І. Шпекторенко та ін. Водночас предметом наукових дискусій стали питання академічної мобільності, її ролі у розвитку національної системи вищої освіти, формуванні спільного освітнього простору, забезпеченні професійної самореалізації працівників освітньої галузі (В. Андрущенко, І. Богачевська, Г. Калінічева, О. Кізілов, Г. Корчова, І. Світящук, Є. Стадний та ін.).

Метою статті є визначити роль програм обміну у професійному розвитку викладача закладу вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» професійний розвиток науково-педагогічного працівника здійснюється шляхом: реалізації прав (на академічну мобільність у професійній діяльності, на підвищення свого професійного рівня, на підвищення кваліфікації) та виконання обов'язків (гарантувати високий науково-теоретичний і методичний рівень викладання навчальних дисциплін, вдосконалювати навчально-методичне забезпечення навчального процесу, здійснювати наукову діяльність; підвищувати професійний рівень, педагогічну майстерність, наукову кваліфікацію) [5]. У сучасних умовах модернізації та глобалізації освіти, коли освіта і знання стають транскордонним та транснаціональним явищем, особливого значення набуває активна міжнародна співпраця у сфері освіти та науки нашої держави з іншими країнами, що дозволяє створити єдиний європейський освітній простір – зону «Європейської вищої освіти». Формування єдиного світового освіт-

нього простору відбувається через зближення підходів різних країн до організації освіти, а також через визнання документів про освіту інших країн. Загальноєвропейський простір вищої освіти (ЕНЕА) й загальноєвропейський дослідницький простір (ERA) утворюють сучасне європейське суспільство знань. Спільний європейський освітній простір, з одного боку, сприяє зростанню мобільності професорсько-викладацького складу, а з іншого – академічна мобільність є необхідною умовою формування самого спільного освітнього простору [4].

Поняття «мобільність», як інтегративну якість особистості, що характеризує внутрішнє самовдосконалення, засноване на стабільних цінностях і потребі у саморозвитку вивчали Ю. Калиновський, Ю. Клименко, О. Никітіна, П. Сорокін та ін. Водночас вважаємо за необхідне підкреслити багатогранність розуміння поняття «мобільність» у науковому дискурсі: рухливість, здатність швидко орієнтуватися в ситуації, знаходити потрібні форми діяльності; внутрішнє самовдосконалення особи, засноване на стабільних цінностях і потребі у саморозвитку, ознака її внутрішньої свободи; індивідуальна відповідь особистості на виклики мінливого світу; якість особистості, яка формується в процесі навчання і виховання та має найважливіший вплив на професіоналізм. У філософському напрямку професійну мобільність розглядають як рух людей (індивідів), груп у межах соціальної структури суспільства між класами, групами, верствами, категоріями. У соціологічному аспекті під професійною мобільністю розуміють соціальні переміщення людей у напрямку визначення їх суспільних позицій, які характеризуються або більш високим (соціальне піднесення), або більш низьким (соціальна деградація) рівнем доходів, престижу та інше. Психологічний напрям професійної мобільності передбачає наявність адаптивно важливих особистісних якостей, тобто мотивів, основна увага приділяється внутрішньо-мотиваційним та інтелектуально-вольовим компонентам особистості. В економічному ракурсі професійна мобільність розглядається як рух робочої сили, тобто здатність і

готовність фахівця змінювати місце роботи, регіон чи сферу діяльності [1].

Варто зауважити про важливість академічної мобільності для особистісного і професійного розвитку сучасного викладача шляхом здійснення аналізу й вирішення професійних завдань з позицій різних культур, обміну науковим і культурним потенціалом, технологіями навчання. Ключове значення міжнародної академічної мобільності для професійного розвитку сучасного викладача підкреслюється багатьма авторами. Зокрема, С. Тютченко зазначає, що вона «створює можливість професійної самореалізації та самовдосконалення, підвищує якість кваліфікації трудових ресурсів» [8, с. 68]. Суголосною є думка В. Галічіна, який академічну мобільність розуміє як один з ефективних інструментів підвищення якості людського капіталу [3, с. 8]. На думку Р. Чуянова, академічна мобільність викладача полягає у його здатності і готовності до неперервної самоосвіти, нарощення інтелектуального капіталу в мультикультурному середовищі [2, с. 32]. Зауважимо, що академічна мобільність науково-педагогічного працівника – це ще й спосіб підвищення кваліфікації і обміну педагогічним досвідом, який дозволяє йому ознайомитись із організацією освітнього процесу ЗВО-партнерів, порівняти системи освіти різних країн, об'єктивно визначити слабкі та сильні сторони, актуалізувати зміст курсів, що викладаються науково-педагогічним працівником, на практиці використати нові форми і методи навчання. Але варто зазначити, що ефективність академічної мобільності полягає не тільки у підвищенні кваліфікації самих викладачів, але й можливості поширення набутого професійного досвіду на рівні кафедри, факультету і університету, розробці нових курсів, розвитку та активізації дослідницьких інтересів, спрямованих на забезпечення якості дисциплін, що викладаються. Важливим аспектом у міжнародному співробітництві для науково-педагогічних працівників є поглиблення навчальних курсів; введення нових навчальних програм у рамках навчально-методичної роботи; стажування та підвищення кваліфікації; участь у

програмі обміну через запрошення викладачів на викладання.

Участь у програмі обміну – це можливість набути цінний досвід, зітканий з десятків, сотень різних напрацювань й досягнень, уdstупнених в зарубіжному науковому середовищі; досвід, що базований на живому спілкуванні «від людини до людини» й дискусійному обміні думками; досвід, що спонукає не тільки робити порівняння й ініціювати зміни у власних інституціях, діяльності дотичних галузях, але й стати їх активними учасниками; досвід, що уможлиблює вихід поза межі локального інтелектуального простору через багатоактне спілкування й працю над спільними проектами з науковцями й іноземними інституціями країн світу.

Учасники цих програм проводять індивідуальні дослідження, знайомляться з актуальними надбаннями закордонних університетів у плануванні навчальних програм, у розробці навчальних курсів та їх викладанні, беруть участь у наукових конференціях та семінарах. До участі у конкурсі приймаються лише індивідуальні проекти – дослідницькі та такі, що спрямовані на розробку та запровадження нових навчальних курсів, оновлення навчальних матеріалів, вивчення та оволодіння передовими методами навчання та викладання, готовність до ініціювання та запровадження нових курсів, розповсюдження передових методів навчання та викладання, поширення й популяризація отриманих результатів проведеного дослідження після повернення в Україну.

Такі програми обміну сприяють удосконаленню індивідуально-особистісних якостей, налагодженню міжкультурної комунікації педагога. Зокрема, FLTA Program (*Fulbright foreign language teaching assistant program*) розрахована для молодих викладачів та дослідників, для енергійних освітян-початківців, зрілих у судженнях, надійних, із належним рівнем професійності; спроможних успішно виконувати функції викладача й асистента; легко уживатися у студентську атмосферу, гідно входити у коло викладачів та співробітників гостьової інституції. Стажування в рамках цієї програми передбачає викладання української мови (асистування

американським викладачам) в університетах/коледжах США тривалістю дев'ять місяців. Кандидати для участі в цій програмі обміну повинні добре орієнтуватись у стані подій в Україні, бути обізнаними із її історією та культурою, мати бажання та вміння достойно представити Україну американській спільноті; демонструвати правдиве зацікавлення американською культурою й відкритість до її пізнання; володіти умінням мислити на перспективу, усвідомлювати важливість Фулбрайтівського досвіду та бачити можливість його використання та поширення в Україні.

Водночас *Програма вчених-резидентів Фулбрайта (S-I-R)* допомагає у розробці навчальних програм, гостьових лекцій, розвиває навчання за кордоном, сприяє обміну партнерством та спілкуванню з кампусом та місцевою громадою. S-I-R працюють між відділами та навчальними планами різними способами, щоб значно розширити існуючу міжнародну програму, розробити нові програми вивчення світової галузі, додати міжнародний вимір до наявних наукових робіт. Спільнота через установу надає запрошеному вченому можливості брати участь у виступах, зборах спільноти та інших заходах. Завдяки цьому установа може урізноманітнити досвід спільноти та створити доброзичливість серед її учасників. Програма S-I-R сприяє культурному та інтелектуальному різноманіттю серед установи та широкої спільноти [11].

Програми обміну мають свою спеціалізацію. Наприклад, FLTA Program (*Fulbright foreign language teaching assistant program*) стосується викладачів у сфері лінгвістики, української літератури, перекладацьких студій, комунікацій, журналістики, викладання англійської мови. Коло обов'язків учасників програми передбачає викладання та асистування у викладанні української мови – 20 годин на тиждень; студювання у кожному семестрі мінімум двох дисциплін, одна з яких американістика; поза університетське спілкування із членами громади: організація й проведення культурно-освітніх подій, зустрічей, мовних клубів [11].

Національна програма стипендій Словацької Республіки підтримує мобільність викла-

дачів університетів, дослідників та художників для стипендійного перебування у вищих навчальних закладах та науково-дослідних організаціях Словаччини. Уряд Словацької Республіки у 2005 році схвалив створення Національної програми стипендій Словацької Республіки (1-10 місяців) для підтримки мобільності даних сфер науковців. Національна програма стипендій Словацької Республіки (NSP) фінансується Міністерством освіти, науки, досліджень та спорту Словацької Республіки [10].

Для розвитку професіоналізму викладачам та науковцям пропонуються навчальні курси в різних центрах передового досвіду в Індії для розширення їх професійних навичок і можливостей, а також для підготовки їх до життя у більш глобалізованому світі. Програма повністю спонсорується урядом Індії. У 47 спеціально створених навчальних закладах проводиться 280 короткострокових, середньострокових і довгострокових курсів протягом року, з таких спеціальностей як облік, аудит, банківська справа, фінанси, ІТ, телекомунікації, англійська мова, управління, захист зовнішнього середовища, а також технічні і спеціальні курси [7].

Відповідно до двосторонніх угод про співробітництво в галузі освіти та науки, укладених між урядом Латвії та кількома країнами, Латвія пропонує стипендії іноземним науковцям та викладачам для навчання, досліджень та участі у літніх школах у вищих навчальних закладах Латвії (ВНЗ). Міністерство освіти і науки Латвії делегувало управління державними стипендіями Латвії Державному агентству розвитку освіти.

Країни Сходу, зокрема Туреччина, теж пропонує свою програму обміну Mevlana, яка спрямована на обмін викладачами та співробітниками між закладами вищої освіти Туреччини та ЗВО інших країн. Термін дії цієї програми для викладачів триває від одного тижня (мінімум) до трьох місяців (максимум). Персонал з будь-якої країни може скористатися цією програмою, яку організовує вища освіта закладів Туреччини з метою навчання або читання лекцій. Провідними цілями даної турецької програми є надання Туреччині при-

вабливості у сфері вищої освіти; підвищення академічної спроможності турецьких закладів вищої освіти; внесок у процес глобалізації вищої освіти; поширення історичної та культурної спадщини Туреччини у глобальному масштабі; збагачення культури поваги та терпимості до відмінностей шляхом збільшення міжкультурного взаємовпливу. Весь академічний персонал, який працює у національному або іноземному закладі вищої освіти, за умови, що ЗВО підписали двосторонній протокол обміну Mevlana, може отримати користь від програми обміну Mevlana. Викладачам, які беруть участь в цій програмі, відкривається можливість дослідження з новими академічними перспективами та додаток до читання лекцій за кордоном; вони можуть продовжувати співпрацю шляхом взаємодії через різні конференції, проекти та семінари після повернення в їхні установи. У рамках викладацької мобільності академічний персонал свою професійну діяльність здійснює не менше шести годин на тиждень тривалістю від одного тижня (мінімум) до трьох місяців (максимум) [9].

Професійний розвиток педагога ми розглядаємо як його самореалізацію, спонування до творчості, розуміння необхідності проектування власного професійного рівня на різних етапах життєвого шляху. При цьому професійний розвиток викладача є невід'ємною частиною його особистісного розвитку, в основі якого лежить принцип саморозвитку, що детермінує здатність особистості перетворювати власну життєдіяльність на предмет практичного перетворення і таку, що призводить до вищої форми творчої самореалізації на основі здатності до самокерування. Джерелом самопросування є здатність неперервно відображати світ, відбирати та інтегрувати інформацію, накопичувати досвід і на цій основі виробляти вміння самоорганізації у контексті професійної освіти. Зміна параметрів системи професійного розвитку викладачів створює сприятливі умови для перебудови своїх особистісних структур, що є основою саморозвитку. Ця категорія розглядається як усвідомлена діяльність, спрямована на вдосконалення особистості відповідно до вимог

професії, що ґрунтується на предметній, методичній, особистісній та професійно-психологічній позиціях.

Професійний розвиток викладача – це процес, в ході якого формується комплекс значущих якостей, що виражають цілісну структуру, а також особливості викладацької діяльності. І багато в чому саме він визначає якість освіти, що надається педагогом. Оскільки дійсно чогось навчитися можна лише у того педагога, який сам продовжує удосконалюватися протягом всього життя. Професійний розвиток педагогічного працівника відбувається за допомогою заломлення впливу соціального середовища через свої внутрішні установки. Можна сказати, що вихідна база для цього процесу складається з важливості своєї професійної ролі; узагальнення викладацької діяльності, прогнозування перспектив; осмислення ймовірних педагогічних рішень, а також їх наслідків; здатності до самоконтролю; бажання вдосконалюватися і розвиватися.

Сучасний ринок праці піднімає рівень вимог, у зв'язку з цим в системі неперервної професійної освіти здійснюється інтенсивна розробка методології випереджувальної освіти педагога як дорослого, досліджуються можливості саморозвитку особистості протягом усього життя. Особистісно-професійний інтерес, психолого-педагогічні основи формування професійних умінь надають можливість вивчення рушійних сил розвитку особистості в їх взаємодії. Водночас процес становлення педагога розуміємо як взаємодію особистісних, професійних і соціальних факторів його розвитку. Формування особистості професіонала не зводиться до накопичення знань, умінь і навичок, а передбачає формування і регуляцію професійної поведінки, зміну самосвідомості. Практичні передумови, які актуалізують процес особистісно-професійного зростання і розвитку, виявляються, перш за все, в змінах соціокультурної ситуації – практики функціонування педагогічних кадрів.

Зазначимо, що професійний розвиток науково-педагогічного працівника є залежним від соціальних умов, особливостей організації педагогічного процесу, особистісного

потенціалу і динамічної взаємодії мотиваційних, ціннісних і професійних компонентів особистості, здатності задовольняти сьогоденні зміни в освіті. Професійна продуктивність спирається на світ людини: її інтереси, ціннісні орієнтації, мотиви і цілі діяльності, якості інтелекту. Професійний розвиток педагога нерозривно пов'язаний з розумінням діяльності з позицій сукупного практичного досвіду її здійснення як суми результатів досягнень, як процесу подолання труднощів, як процесу самозміни педагога в ході всієї його життєдіяльності. Розвиток педагога в умовах системи неперервної освіти є своєрідним «викликом» тенденціям змін у сучасному світі: прискорюються всі соціокультурні зміни; все менше є можливостей перейняти від попереднього суспільства досвід і навички життєустрою [6].

Неперервне оновлення науково-інформаційного потенціалу є причиною швидкого застарівання знань і висуває нові вимоги до самоосвіти, самовдосконалення викладача. Сьогодні заклади вищої освіти потребують спеціаліста, здатного до перебудови змісту своєї діяльності відповідно до змін ринку праці і оволодіння новими професійними знаннями, інформаційно-комунікаційними технологіями, спроможного адаптуватись до інновацій педагогічної науки, активної роботи на рівні світових стандартів. За цієї умови одним із шляхів підвищення ефективності професійного розвитку і конкурентоспроможності сучасного викладача є цілеспрямована реалізація його академічної мобільності через програми академічного обміну, розвиток міжнародної співпраці у науково-педагогічній сфері.

Отже, професійний розвиток є невід'ємним від особистісного – в їхній основі лежить принцип саморозвитку, одним із шляхів реалізації якого є академічна мобільність.

На початку XXI століття вища освіта розвивається в умовах, що швидко змінюються і визначається тенденціями міжнародного освітнього простору, потребами ринку освітніх послуг та попитом на високоякісні педагогічні кадри, здатні відповідати викликам і запитам міжнародного ринку праці. Сучасні університети урізноманітнюють форми

вищої освіти, запроваджують міждисциплінарне вивчення та професійні курси, покращують способи організації освітнього процесу, методи навчання та загальноакадемічне середовище.

Інтеграція системи вищої освіти України у світову освітню систему за умови збереження і розвитку досягнень та традицій вищої школи – один із принципів державної політики, зафіксований у законі про вищу освіту. Міжнародна діяльність закладу вищої освіти – напрям освітньої діяльності ЗВО з організації системних відносин і взаємовигідного співробітництва з суб'єктами освітнього простору інших держав. Основними напрямками міжнародного співробітництва вищих навчальних закладів є: участь у двосторонніх та багатосторонніх проектах обміну між аспірантами, науково-педагогічними працівниками; проведення спільних наукових досліджень; організація міжнародних конференцій, семінарів, конгресів та інших заходів; участь у міжнародних освітньо-наукових програмах; спільна діяльність з надання послуг із вищої та післядипломної освіти іноземних громадян в Україні згідно з міжнародними договорами України та прямими угодами між закладами вищої освіти [8, с. 69].

У цілому ця діяльність охоплює такі стратегічні напрями, як інтеграція ЗВО у європейський і світовий освітній простір; посилення міжнародних напрямів навчальної та наукової діяльності; отримання додаткового фінансування з боку міжнародних програм; міжнародне співробітництво в освітній та науковій діяльності; організація закордонної мобільності викладачів; міжнародні проекти.

Відповідно до положень Національної стратегії розвитку освіти, міжнародне освітнє співробітництво має на меті:

- забезпечити інтеграцію національної системи освіти в міжнародний освітній простір, забезпечуючи укладення та виконання міжурядових та міжвідомчих угод про співпрацю в галузі освіти з іншими країнами;
- забезпечення організації освітніх та наукових обмінів, стажувань, навчання як для студентства, так і для науково-педагогічних працівників;

– розширення участі навчальних закладів, викладачів та науковців у різноманітних проектах і програмах міжнародних організацій та спільнот (Tempus, Erasmus Mundus, Jean Monnet та ін.).

– проведення міжнародних наукових конференцій, семінарів, симпозіумів з проблем освіти та розвитку науки [8, с. 68].

Будь-яка діяльність відділу ґрунтується на комунікації. І від того, наскільки цей процес ефективний залежить успіх міжнародного співробітництва. Міжнародне академічне співробітництво – це взаємовигідна і цілеспрямована взаємодія суб'єктів освітньої і наукової діяльності різних країн, націлена на обмін інтелектуальними ресурсами (ідеї, нові розробки, навчально-методичні матеріали, технології), розвиток академічної мобільності (обміни викладачами), а також зміцнення міжкультурних і ділових зв'язків. Структурна перебудова, що відбувається у світовій освіті, викликає в сучасній науці величезний інтерес, що обумовлений, насамперед, переосмисленням ролі знання в розвитку суспільства, а також глибокими змінами, що відбуваються в цьому зв'язку як в освітніх системах окремих країн і регіонів, так і в характері взаємодії між ними. Однією із головних характеристик вищої освіти є процес інтернаціоналізації вищої школи, який розглядається як гарантія конкурентоспроможності держави в глобалізованому світі.

Висновки. Таким чином, академічну мобільність професорсько-викладацького та адміністративного складу закладів вищої освіти варто розглядати як механізм підвищення рівня національної освітньої системи за рахунок вивчення іноземного досвіду, а також як спосіб подолання відставання вітчизняної університетської науки, яке виникає через брак фінансування й відсутність сучасного обладнання. Програми обміну, як одна з форм академічної мобільності, займають провідне місце в професійному розвитку викладачів закладів вищої освіти.

Таким чином ми сформулювали рекомендації для викладачів закладів вищої освіти щодо використання програм обміну як фактору їх професійного розвитку. Отже, необхідно:

- створювати (вдосконалювати) роботу структурних підрозділів закладів вищої освіти, які б займалися пошуком стажування й обміну та надавали різнопланову підтримку щодо програм і грантів з академічної мобільності, допомагали, при потребі, в оформленні документів, тобто має бути на належному рівні організований супровід академічної мобільності;
- створювати додаткові джерела фінансування закладів вищої освіти, залучати фонди підтримки й розвитку вищої освіти, гранти, кошти приймаючої сторони;
- покращувати матеріальний супровід різноманітних формами академічної мобільності;
- організовувати проходження швидких та ефективних курсів з іноземної мови, володіння якою є важливою умовою участі у програмах обміну та налагодженні міжкультурної взаємодії;
- зменшувати викладачам закладів вищої освіти педагогічне навантаження під час підготовки до участі в програмах обміну, проте зі збереженням заробітної плати;
- активно розвивати академічну мобільність завдяки інтеграції України до Європейського освітнього простору, вдосконалювати якість української освіти на світовому рівні;
- оновлювати законодавчо-нормативне забезпечення академічної мобільності в контексті державного законодавства вищої освіти;
- розробляти внутрішньо-університетське нормативно-правове забезпечення академічної мобільності, при якому необхідно враховувати специфіку освітніх закладів;
- фахово підходити до вибору різних форм академічної мобільності відповідно до законодавчих положень міжнародного права; в подальшому вдосконалювати впровадження програм конкурсних відборів на стажування у провідних закордонних закладах освіти;
- запроваджувати обов'язкову академічну мобільність як запоруку подальшого професійного розвитку;
- створювати спеціальні освітні програми та підписувати договори в галузі освіти,

як б сприяли активізації процесу академічної мобільності; укласти багатосторонні договори в галузі освіти та спеціальних освітніх програми, які забезпечують активізації міжнародної співпраці та підвищують мобільність.

Для України ефективна міжнародна академічна мобільність у контексті Болонського процесу є реальною, якщо буде створена оптимізована система вітчизняної академічної мобільності, відповідна нормативно-правова база, знайдено шляхи пошуку джерел фінансування.

Формуванню мобільності викладача сприяє впровадження процедур взаємного визнання термінів стажування, результатів оцінювання навчальних досягнень, визначення індивідуальних освітніх траєкторій, створення сприятливих організаційних умов професійного розвитку за межами свого навчального закладу.

Отже, на державному, університетському рівнях організація програм обміну для викладачів має відбуватися на належному рівні, оскільки такі стажування і проведення досліджень як у Європі, так і світі загалом сприяє не лише отриманню нових знань і засвоєнню сучасних практик, а й дозволяє бути в курсі актуальних дослідницьких тенденцій, оперативно реагувати на наукові запити та й просто ставати конкурентоспроможними і затребуваними викладачами закладів вищої освіти. Тому, вища освіта України повинна розглядати академічну мобільність як важливе завдання реалізації міжнародних інтересів і розробляти шляхи участі в програмах обміну як невід'ємну складову вищої освіти.

Ми зробили висновок, що на сучасному етапі академічна мобільність може приймати різні форми, які полягають не лише в обмінах викладачами, а й у створенні спільних освітніх програм між освітніми організаціями різних країн, а також відкриття філій навчальних закладів за кордоном.

Тому необхідно вдосконалювати механізми взаємодії органів державної влади, діяльність яких пов'язана з міжнародним співробітництвом; організовувати заходи з метою поширення в інформаційному просторі іноземних

країн відомостей, які стосуються позитивних відгуків щодо отримання вищої освіти в Україні. Також академічна мобільність вплине на розширення практики соціального партнерства вищих навчальних закладів з роботодавцями, соціальними об'єднаннями, залучення їх до процесу вироблення і прийняття рішень з проблем вищої освіти.

Отже, академічна мобільність є не тільки важливим чинником професійного розвитку викладача, але й значущою складовою процесу формування єдиного європейського освітнього простору, що володіє різноманітними науковими програмами й реалізовує взаємодії за рахунок сумісності і взаємного визнання, що сприяє можливості ефективної взаємодії закладів вищої освіти й індивідуалізації освітніх траєкторій.

Відповідно до вищезазначеного, академічну мобільність необхідно зробити більш збалансованою між різними країнами і тим самим розвивати програму оптимізації академічної мобільності, з метою розширення в її учасників професійної можливості, досвід та подальшого розвитку.

Якщо проаналізувати нормативно-правові документи, то ми бачимо, що академічна мобільність регулюється урядовими актами, національними стратегіями до двосторонніх угод і програмами співробітництва в галузі освіти між країнами. В Україні правова основа реалізації академічної мобільності прописана в Конституції України, Законах України «Про вищу освіту», «Про свободу пересування і вільний вибір місця проживання»; «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства»; Конвенції про визнання кваліфікацій з вищої освіти в Європейському регіоні. Окремі питання реалізації академічної мобільності регулюються низкою підзаконних актів, серед

яких окремі Постанови Кабінету Міністрів України. З огляду на це варто звернути увагу на застарілу доктрину міжнародного співробітництва та відсутність системного підходу на рівні стратегічних документів. Багато невідповідностей українського законодавства міжнародним принципам академічної мобільності потребують доопрацювання. Тому необхідно вдосконалювати нормативно-правову базу, що регламентує міжнародне співробітництво у сфері вищої освіти, задля забезпечення повноправної та ефективної участі вітчизняних закладів вищої освіти на міжнародній арені освітніх послуг.

Оскільки академічна мобільність як особистісна якість є важливою рисою сучасного викладача, адже вільне орієнтування в інформаційно-географічному полюсі, оволодіння новітніми педагогічними технологіями, участь у міжнародних проектах дозволяють позбутися стереотипів і вдосконалювати власний потенціал. Для педагогів це є підвищення компетентності й ефективне використання особистісних якостей у професійному розвитку, гнучкість професійних поглядів і дій, здатність особистості до саморозвитку. Запропоновані рекомендації щодо використання програм обміну у професійному розвитку викладача закладу вищої освіти необхідно застосовувати та в подальшому вдосконалювати. Це полегшить та урізноманітнить процес професійного розвитку викладача закладу вищої освіти.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в інтенсивному впровадженні запропонованих рекомендацій щодо використання вітчизняних та зарубіжних програм обміну у вищій школі; пошуку ефективних засобів та форм забезпечення процесу професійного та особистісного зростання викладача вищої школи на вимогу сучасних освітніх тенденцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Брижак Н. Ю. Професійна мобільність як фахова якість майбутнього вчителя : зб. матеріалів. Ужгород, 2016. Вип. 1 (38). С. 67–70.
2. Бринев Н. С., Чуянов Р. А. Академическая мобильность студентов как фактор развития образования. *Пути развития высшего образования в России* : сб. матер. науч.-практ. конф. Омск : ОГПУ, 2001. С. 31-34.
3. Галичин В. А. Академическая мобильность в условиях интернационализации образования. Москва : Университетская книга, 2009. С. 8.

4. Гуляєва Н. М. Мобільність викладачів і студентів: проблеми та орієнтири : Матеріали VI щорічної міжнародної конференції «Розбудова менеджмент-освіти в Україні» (17–19 лютого 2005 року м. Дніпропетровськ). Київ. навч.-метод. центр «Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 2005. С. 76–81.
5. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII (із змінами і доповненнями). *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 37-38. Ст. 2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 12.10.2021).
6. Пуховська Л. Теоретичні засади професійного розвитку педагогів : рух до концептуальної карти. *Порівняльна професійна педагогіка: науковий журнал*. 2011. Вип. 1. URL: <http://khnu.km.ua/root/res/2-7001-31.pdf>; <https://lib.iitta.gov.ua/2564/1/>
7. Сумський державний університет. Програми міжнародної академічної мобільності. URL: <https://sumdu.edu.ua/uk/ukr/general/normativebase.html?task=getfile&tmpl=component&id=047e3591-f2ac-e811-923d%20001a4be6d04a&kind=1>
8. Сушенцева Л., Тютченко С. Проблема взаємозв'язку академічної і професійної мобільності студентів. *Освітні обрії*. 2019. Вип. 1 (48). С. 66–69.
9. The Council of Higher Education Academic Exchange Programmes Unit Bilkent, Ankara, Türkiye, Turkey The Council of Higher Education Mevlana Exchange Programme Coordination Office. URL: <http://www.mevlana.hacettepe.edu.tr/english/GeneralInformation.pdf>
10. The National Scholarship Programme of the Slovak Republic for the support of mobility of students. URL: <https://www.scholarships.sk/en/main/o-programe>
11. The Power of International Education. Програма імені Фулбрайта в Україні. URL: <https://fulbright.org.ua/uk/>

THE PLACE AND ROLE OF EXCHANGE PROGRAMS IN THE PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF TEACHERS OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

FEDYNA-DARMOKHVAL VOLODYMYRA

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of General Pedagogy
and Pedagogy of the Higher School
Lviv National University. I. Franko

The article is focused on the role of exchange programs in the professional development of higher education academics. Academic mobility is important for the personal and professional development of the academics, as it puts them in the conditions of analysis and resolution of life situations from the standpoint of their own and other cultures.

Introduction. *The domestic system of higher education is undergoing a path of renewal, aimed at the internationalization of higher education and cultural integration of teachers from different countries, improving the quality of higher education according to international educational standards. The integration of Ukraine's higher education into the world educational space and the consequent development of international human capital exchanges need to be modernized, including the system of academic mobility in the higher education system. Every year, academic mobility expands the number of participants, both at the expense of domestic and foreign higher education institutions. This trend allows Ukraine to face global economic challenges on the one hand, and on the other hand, the human capital of people who see prospects for further work abroad is being lost.*

Purpose. *The purpose of the study is to determine the role of exchange programs in the professional development of a teacher of higher education*

Methods. *Research methods. Theoretical and empirical research methods were used to solve the tasks. Theoretical: analysis, synthesis, classification, generalization, comparison.*

Results. *It was found that academic mobility is a productive opportunity for a high school teachers independently form their own educational trajectory within educational standards, choose educational and scientific areas according to their abilities, create joint international projects and research programs.*

We found that the main factors hindering the development of international activities of higher education and, in particular, the academic mobility of teachers are the following: limited financial resources of educational institutions; significant differences in curricula and programs in the Free Economic Zone of different countries; poor language training of most teachers and staff of the university; insufficient level of development of teacher mobility; lack of bilateral agreements between countries; low popularity of scientific works of university staff abroad, etc

Originality. *The scientific novelty of the study is to highlight the search for ways to optimize in the process of difficulties in determining the possibilities of academic mobility; separation of professional knowledge, skills, the development of which provides academic mobility.*

Conclusion. *We came to the conclusion that it is necessary to improve the development of intra-university regulatory and legal support for academic mobility, which must take into account the specifics of educational institutions. Thus, legislative and regulatory support for academic mobility should include updating state legislation on higher education and multifaceted support for academic mobility.*

Keywords: *academic mobility, forms of academic mobility, exchange programs, professional development, intercultural cooperation.*

REFERENCES

1. Bryzhak N. Yu. (2016). Profesiina mobilnist yak fakhova yakist maibutnoho vchytelia: zb. materialiv. Uzhhorod, vyp. 1 (38), s. 67–70 [in Ukrainian].
2. Brynev N. S., Chuianov R. A. (2001). Akademicheskaya mobylnost studentov kak faktor razvityia obrazovaniya. Puty razvityia vyssheho obrazovaniya v Rossyy: sb. mater. nauch.-prakt. konf. Omsk: OGPU, s. 31–34 [in Russian].
3. Halychyn V. A. (2009). Akademicheskaya mobylnost v usloviakh ynternatsyonalizatsyy obrazovaniya. Moskva: Unyversytetskaia knyha, 460 s. S. 8 [in Russian].
4. Hulaiieva N. M. (2005). Mobilnist vykladachiv i studentiv: problemy ta oriientyry. Materialy VI shchorichnoi mizhnarodnoi konferentsii «Rozbudova menedzhment-osvity v Ukraini» (17-19 liutoho 2005 roku m. Dnipropetrovsk). Kyiv. navch.-metod. tsentr «Konsortsium iz udoskonalennia menedzhment-osvity v Ukraini», s. 76–81 [in Ukrainian].
5. Pro vyshchu osvitu: Zakon Ukrainy vid 01.07.2014 r. № 1556-VII (iz zminyamy i dopovnenniamy). *Vidomosti Verkhovnoi Rady*. 2014. № 37-38. St. 2004. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (accessed 12 October 2021).
6. Pukhovska L. (2011). Teoretychni zasady profesiinoho rozvytku pedahohiv: rukh do kontseptualnoi karty. *Porivnialna profesiina pedahohika: naukovyi zhurnal*, vyp. 1. Retrieved from: <http://khnu.km.ua/root/res/2-7001-31.pdf>; <https://lib.iitta.gov.ua/2564/1/> [in Ukrainian].
7. Sumskiy derzhavnyi universytet. Prohramy mizhnarodnoi akademichnoi mobilnosti. Retrieved from: <https://sumdu.edu.ua/uk/ukr/general/normativebase.html?task=getfile&tmpl=component&id=047e3591-f2ac-e811-923d%20001a4be6d04a&kind=1> (accessed 14 December 2021).
8. Sushentseva L., Tiutchenko S. (2019). Problema vzaiemozviazku akademichnoi i profesiinoy mobilnosti studentiv. *Osvitni obrii*, vyp. 1 (48), s. 66–69 [in Ukrainian].
9. The Council of Higher Education Academic Exchange Programmes Unit Bilkent, Ankara, Türkiye, Turkey The Council of Higher Education Mevlana Exchange Programme Coordination Office. Retrieved from: <http://www.mevlana.hacettepe.edu.tr/english/GeneralInformation.pdf> (accessed 15 January 2022).
10. The National Scholarship Programme of the Slovak Republic for the support of mobility of students. Retrieved from: <https://www.scholarships.sk/en/main/o-programe> (accessed 12 December 2021).
11. The Power of International Education. Fulbright Program in Ukraine. Retrieved from: <https://fulbright.org.ua/uk/> (accessed 14 December 2021).